

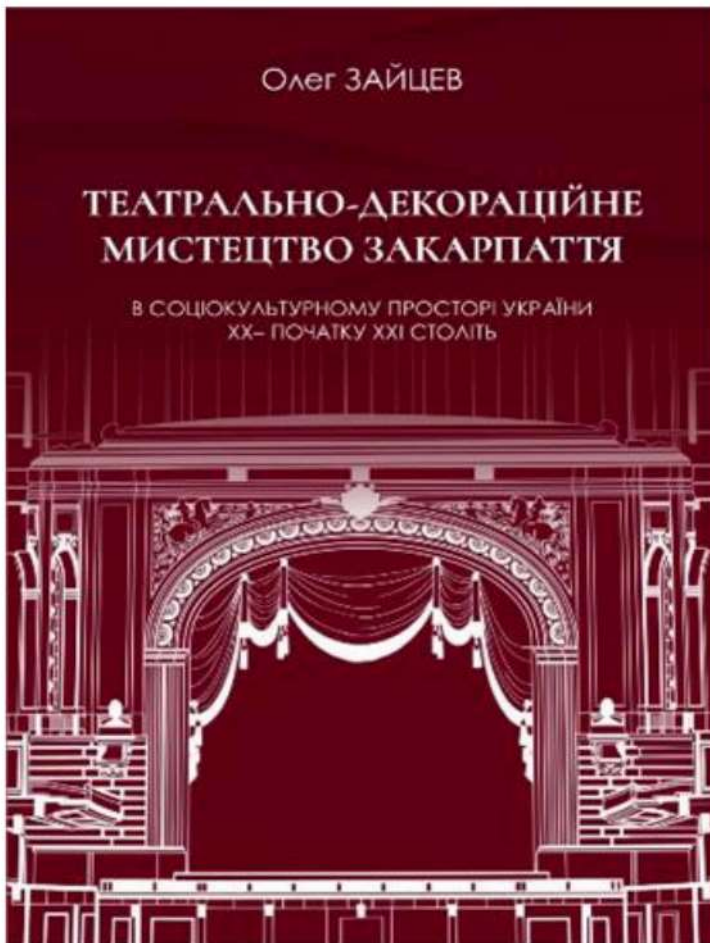
Ю. Нікольченко

Е. Зайцева

РЕЦЕНЗІЯ НА ВИДАННЯ:

Зайцев О. Д. Театрально-декораційне мистецтво Закарпаття в соціокультурному просторі України ХХ-початку ХХІ століть: Монографія. Ужгород : Аутдор-Шарк, 2026. 362 с., 200 іл. ISBN 978-617-7796-40-3

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18464435>

Проаналізована монографія «Театрально-декораційне мистецтво Закарпаття в соціокультурному просторі України ХХ-початку ХХІ століть» дослідника театральної культури, доктора філософії з культурології, заслуженого працівника культури України О. Д. Зайцева, яка є першою спробою комплексного дослідження театрально-декораційного мистецтва. Зазначено, що театрально-декораційне мистецтво Закарпаття є багатовимірним, динамічним, культурним та мистецьким явищем в контексті соціокультурного простору України ХХ– початку ХХІ століть, що є носієм художніх цінностей, культурних традицій та технологічних інновацій у контексті сучасних соціокультурних процесів та виразником культуротворчої

функції, яке поєднує традиції з сучасними сенсами і формами в національній театральній культурі України та її регіонів (с. 5).

Результати монографії можуть бути використані для наступного наукового студіювання науково-педагогічними працівниками, студентами, аспірантами й докторантами на здобуття наукових ступенів у галузі 02 «Культура і мистецтво» та 03 «Гуманітарні науки» та перспективністю її використання у курсах «Теорія та історія української культури», «Культурологія», «Історія українського театру», «Театральна культура України», «Знак і символ в театрі». Також, монографія стане у нагоді науковцям, театрознавцям, культурологам, художникам, студентам творчих спеціальностей і всім поціновувачам театрального мистецтва.

Ключові слова: *регіональна культурологія, театральна культура регіону, культуротворча функція, культурна ідентичність, культурне середовище, коди*

культури, знак і символ, сценографія, творчість, митець, театр, сценічний простір, сценічне оформлення, костюм, лялька, декорації.

DOI 10.34079/2518-1343-2026-16-31-255-258

Це стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Поява цікавих досліджень у царині культурології відкриває нові можливості, нові методи й підходи в осмисленні та висвітленні складної, а водночас багатоманітної у своїх проявах творчої спадщини українського театрального мистецтва. Серед них виокремлюється монографія театрального діяча, заслуженого працівника культури України, доктора філософії з культурології Олега Дмитровича Зайцева «Театрально-декораційне мистецтво Закарпаття в соціокультурному просторі України XX-початку XXI століть».

Актуальність проблеми дослідження, викладеної в монографії, обумовлена підвищенням суспільного та наукового інтересу до театральної культури регіонів. Автором вперше зроблений комплексний аналіз витоків, характерного колориту регіональних культурних традицій, проявлених через процес становлення театральної культури та розвитку театрально-декораційного мистецтва Закарпаття, типологічних, жанрово-естетичних особливостей та регенерації притаманних цьому явищу рис, виявлення культуротворчої функції театрально-декораційного мистецтва регіону у соціокультурному просторі України XX – початку XXI століть.

Автором проведено культурологічний аналіз діяльності театральних колективів регіону, як складової інформаційного поля, в якому театрально-декораційне мистецтво Закарпаття осмислено як цілісну систему з високим рівнем художнього, соціального, духовного, освітнього, культуротворчого наповнення у соціокультурному просторі України.

Монографія складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків та іменного покажчика.

У першому розділі, який має назву «*Теоретико-методологічні засади дослідження*» логічно розподілені поміж трьох підрозділів, що розкривають концептуальне і категоріальне підґрунтя монографії шляхом послідовного викладу історіографії проблеми дослідження, його джерельної бази, теоретичних та методологічних основ. Автором впорядковано тезаурус термінології окресленого темою, розкривається й аргументується зміст поняття «театрально-декораційне мистецтво» та «сценографія». Театрально-декораційне мистецтво – визначено як багатовимірну динамічну частину культуротворчого процесу, що складається зі взаємодії театрального художника та акторів з різними елементами сценічного простору (декорація, костюм, грим, реквізит, світло) та у хронотопі вистави поєднує традиції з сучасними сенсами, функціями і формами, а сценографія – визначено як чуттєву культурну спадщину, в якій передається відчуття художників вистави щодо взаємодії кольору, форми, простору та настрою (с. 190). Загальна методологія базується на використанні широкого спектру наукових дослідницьких методів: культурологічний, структурно-функціональний, системний, семіотичний, історіографічний та біографічний (с. 52–53).

У другому розділі «*Історико-культурні передумови формування театрально-декораційного мистецтва 1920–1940 років*» розкриваються особливості становлення першого етапу розвитку театрально-декораційного мистецтва регіону. Автором проаналізовано величезний фактологічний матеріал, який базується як на друкованих,

так і архівних джерелах та виданнях, спогадах діячів театру. У розділі зазначається, що до появи професійного театрального-декораційного мистецтва Закарпаття використовувалися лише елементи у мистецтві бетлегему. Вміння учасників різдвяного бетлегему працювати над постановкою дійства з використанням простих елементів декораційного мистецтва (костюм, грим, маска, реквізит) в подальшому сприяло демонстрації набутих навичок в оформленні аматорських вистав, підкреслювало культурологічні можливості театрального-декораційного мистецтва у популяризації народного архетипу в соціокультурному просторі України ХХ століття (с. 67). Також, О. Д. Зайцевим детально розкривається процес творчого зростання театрального-декораційного мистецтва у театрі товариства Просвіти в Ужгороді, Дружество Руський театр, Руського театру імені Миколи Садовського, Земського народного Підкарпаторуського театру, театру «Нова сцена» в місті Хуст та «Угро-руського національного театру», який був тісно пов'язаний з діяльністю декораторів (Й. Бокшай, М. Коник, М. Кричевський, М. Михалевич, М. Морська, М. Тушицька, Ф. Манайло, М. Филик).

Третій розділ *«Генезис театрального-декораційного мистецтва Закарпаття ХХ століття»* висвітлює другий етап розвитку театрального-декораційного мистецтва 1945–1999 років в контексті розвитку театральної культури України. У підпунктах розділу досліджується генеза театрального-декораційного мистецтва новостворених професійних театрів Закарпаття означеного періоду (Закарпатський обласний український музично-драматичний театр, м. Ужгород, Мукачівський драматичний театр, Закарпатський академічний обласний театр ляльок «Бавка», м. Ужгород та Закарпатський обласний угорський драматичний театр, м. Берегово). Автором доведено, що в умовах складного соціокультурного ландшафту другої половини ХХ століття розвиток театрального-декораційного мистецтва регіону пройшло шлях поступової естетичної трансформації, що характеризувався відходом від канонів соцреалізму та ідеологічної зумовленості до увиразнення індивідуального художнього стилю у колористичному рішенні вистав (декорація, костюм, театральне світло) через пошук гармонійного поєднання живописної традиції з об'ємно-просторовими, художньо-практичними засобами оформлення вистав відповідно до задуму режисера, концепції твору та драматургічного змісту.

Четвертий розділ *«Семіотика театрального-декораційного мистецтва Закарпаття ХХІ сторіччя»* розглядає внутрішній зміст символів у знаковій системі театрального-декораційного мистецтва Закарпаття ХХІ століття. Встановлює знакову систему театрального-декораційного мистецтва регіону, розкриваючи культурну комунікацію режисера та художника у виставах закарпатських театрів (с. 161). Зазначається, що театральні художники створюють декораційне оформлення у нових театральних форматах, приділяючи увагу знакам, кодам, символам у сценічному просторі вистави, розкриваючи аксіологічний аспект у взаємодії традицій та інновацій в культурній комунікації (с. 158).

В окремому параграфі висвітлено специфіку культурного коду «театру художника» заслуженого діяча мистецтв, головного художника театру Емми Зайцевої у сценічному просторі Закарпатського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені братів Ю.-А. та Є. Шерегіїв у період 2000–2022 років. «Театр художника Емми Зайцевої» представлений як явище суто індивідуального характеру, що існує в особистому сценографічному просторі художника, маніфестуючи індивідуальний почерк майстра (с. 188).

Щодо висновків то вони сформульовані автором наприкінці монографії, є вагомим теоретичним підґрунтям для подальших досліджень.

Не можна оминути увагою й цікавий та цінний ілюстративний матеріал

(світлини з вистав, ескізи костюмів та декорацій, макети, театральні афіші) зібраний та оброблений дослідником, який вдало гармонізує та умотивовує весь теоретичний матеріал.

Розглядаючи розвідку, як перший досвід концептуального дослідження театально-декораційного мистецтва Закарпаття у соціокультурному просторі України ХХ– початку ХХІ століть, слід підкреслити наукову вартість і перспективність її використання у навчальних курсах «Теорія та історія української культури», «Культурологія», «Історія українського театру», «Театральна культура України», «Знак і символ в театрі», вдосконалення змісту науково-педагогічної підготовки культурологів, мистецтвознавців, театрознавців, укладання енциклопедичних, довідково-біографічних, краєзнавчих видань, підготовки підручників, методичних рекомендацій, навчальних посібників та хрестоматій.

На нашу думку, монографія «Театально-декораційне мистецтво Закарпаття в соціокультурному просторі України ХХ-початку ХХІ століть» має очевидне практичне значення, цікава, актуальна, вона стане у нагоді науковцям, культурологам, театрознавцям, художникам, студентам творчих спеціальностей і всім поціновувачам театального мистецтва.

Дата першого надходження статті: 28.02.2026 р.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.03.2026 р.

Дата публікації: 29.04.2026 р.

Y. Nikolchenko

E. Zaitseva

THE REVIEW OF THE EDITION:

Zaitsev, O. D. Theater and Decorative Arts of Transcarpathia in the Sociocultural Space of Ukraine in the 20th and Early 21st Centuries. Uzhhorod: Outdoor-Shark, 2026. 362 p., 200 ill.

The monograph «Theatrical and Decorative Art of Transcarpathia in the Sociocultural Space of Ukraine in the 20th and Early 21st Centuries» by O. D. Zaitsev, PhD in Cultural Studies and Honored Worker of Culture of Ukraine, is analyzed. It is the first attempt at a comprehensive study of theatrical and decorative art. It is noted that the theatrical and decorative arts of Transcarpathia are a multidimensional, dynamic cultural and artistic phenomenon in the context of the sociocultural space of Ukraine in the 20th and early 21st centuries, which is a bearer of artistic values, cultural traditions, and technological innovations in the context of contemporary sociocultural processes and an expression of the culture-creating function, combining traditions with contemporary meanings and forms in the national theatrical culture of Ukraine and its regions.

The results of the monograph can be used for further scientific study by scientific and pedagogical workers, graduate students, and students majoring in 02 «Culture and Art» and 03 «Humanities», and it has promising applications in courses such as «Theory and History of Ukrainian Culture», «Cultural Studies», «History of Ukrainian Theater», «Theatrical Culture of Ukraine», and «Signs and Symbols in Theater». It is noted that the monograph will be useful for researchers, theater scholars, cultural studies scholars, artists, students of creative specialties, and all lovers of theatrical art.

Keywords: regional cultural studies, regional theater culture, culture-creating function, cultural identity, cultural environment, cultural codes, signs and symbols, scenography, creativity, artist, theater, stage space, stage design, costume, puppet, scenery.